

Gyenesei József

Az égettortól a „bárackig”

Adalékok a kecskeméti barackpálinka történetéhez

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy napjainkban a gyümölcspárlatok reneszánszát éljük, legyen szó akár készítésükről, akár fogyasztásukról. A kecskeméti barackpálinka is azon kiemelkedő nemzeti értékek közé tartozik, amelyek már hosszú ideje nagy népszerűségnek és ismertségnek örvendenek. A híres város 1917-től működő központi szeszfőzdéjében készülő és az 1930-as évek második felében egy rövidke időre a világhír középpontjába került italkülönlegesség történetét tanulmányozva számos érdekes és megválaszolatlan kérdésbe botlunk, amelyek feloldását azonban a hézagosan rendelkezésre álló források megnehezítik.¹ Mielőtt azonban minderről szó esne, érdemes röviden áttekinteni a kecskeméti pálinkakészítés legrégebbi múltját is.

Pálinkafőzés Kecskeméten a feudalizmus évszázadaiban

A gyümölcs- és szőlőtermesztés melléktermékeinek (szőlőtörkölynek, borseprőnek, cefrének) a feldolgozására vonatkozó adatok először a 16. századi levéltári forrásokban lelhetők fel. Az iratokból kiderül az is, hogy egy évszázaddal később a kecskeméti pálinka már komoly hírnévvel rendelkezett. A borseprő kifőzésre történt kiárúsítása, a város saját finomítójában készített égetett szeszszital értékesítése a településnek rendszeres bevételi forrást biztosított.²

A kertkultúra jelentős bővülése, a házilag történő szeszfőzés viszonylagos olcsósága, valamint a pálinka jól jövedelmező értékesíthetősége következtében a város lakói közül is mind többen kezdtek e tevékenységgel foglalkozni. A 18. század közepén a háztartások közel 6%-ára vetett ki a város pálinkafőzési adót, amely számszerűsítve 166 „kisüzemet” jelentett. Ez a szám a 19. század dere-

Sorozatunk a Agrármisztérium „Hungarikumok és a nemzeti értékek megőrzésének, népszerűsítésének támogatása” program keretében készül. (A Szerk.)

1 Kecskemét tanácsának közigazgatási iratai az 1950-es évek elején komoly veszteségeket szenvedtek el a szakszerűtlen selejtezések következtében, így a barackpálinka történetét dokumentáló iratok is javarészt megsemmisítésre kerültek.

2 Egy 1757-es másodbírói számadás szerint a városnak 627 forint tiszta haszna származott a pálinkaértékesítésből.

kára, részben a sörfogyasztás növekedésének köszönhetően, a felére csökkent.³ Egy 1780-as adat szerint a jelentősebb pálinkafőzőktől a város kimérői számára több mint 80 hl mennyiségű pálinkát vásárolt fel a település összesen 1219 Ft értékben. A literenkénti felvásárlási ár 9-10 krajcár volt, ami egy alacsonyabb napszámbérnek felelt meg, ugyanakkor a városi kimérésekben ugyanezt az italt már 17 krajcárért adták.⁴ Természetesen a település az ily módon megszerezhető jövedelmeinek maximalizálása érdekében a városi magisztrátus által kiadott szabályrendeletekben, a 18–19. század folyamán több ízben is megtiltotta az engedély nélkül üzemelő italkimérések, ún. kurtakocsmák működését, amelyek a „hatóságilag” megállapított áraknál jóval olcsóbban értékesítették a pálinkát, lefölözve ezáltal a város hasznát.⁵

Az adórajstromok mellett a kecskeméti polgárok testamentumai is számos bizonyítékot szolgáltatnak az otthon végzett szeszfőzésre, ugyanis az e folyamatok alkellékének tekinthető főzőüst gyakran szerepelt az örökül hagyott ingóságok között.⁶

A központi szeszfőző vállalat

A gyümölcstermesztés a reformkortól kezdődően Kecskemét mezőgazdaságának egyik igen jól jövedelmező ágazatává vált. A termelők érdeke megkívánta, hogy a piac által esetleg fel nem vett gyümölcs jelentős hányadát leparlás céljára is értékesíthessék.⁷ A szeszfőzde létesítésének gondolata már az első világháború előtti időkben felvetődött Kecskeméten, megvalósítására azonban csak a háborús időkben került sor. A város felfolyamodását követően, 1917. május 11-én kapta meg az engedélyt a pénzügyminisztertől a központi szeszfőzde létrehozására.⁸ Az üzem felállításáról a törvényhatósági bizottság július 31-i közgyűlésén határozott, egyúttal annak céljaira rendelkezésre bocsátotta a Sörház laktanyaépületét, amelynek megfelelő átalakítására, a szükséges berendezések és felszerelések beszerzésére bőkezűen félmillió koronát szavazott meg.⁹ A szilva, borseprő és

3 Iványosi-Szabó Tibor: *Kecskemét gazdasági fejlődése 1700–1850*. Kecskemét, 1994. 188–189. p.

4 Iványosi-Szabó Tibor: *A bérek alakulása Kecskeméten 1686–1790*. In: *Bács-Kiskun megye múltjából X*. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1989. 295. p.

5 *Kecskeméti szabályrendeletek (1659–1849)*. Iványosi-Szabó Tibor (összeáll.), Kecskemét, 1991. 95–96., 213–214. p.

6 Özv. Dósa Jánosné 1763. július 15-én kelt testamentumában a következőket olvashatjuk: „A boros kamorával egy contignuitásban lévő megtartott és kiszakasztott kis kamorácskát pedig pálinkafőző üstömmel együtt hagyom Baranyi György régi gondviselőmnek hozzám való hűségéért holtáig...” Közli: *Kecskeméti testamentumok*. Iványosi-Szabó Tibor (összeáll.), 2002. 295. p.

7 Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BKML) IV. 1903. g. Kecskemét Város Törvényhatósági Bizottságának iratai. Az Ellenőrző Bizottság iratai (a továbbiakban: IV. 1903. g.). [Az] Ellenőrző Bizottság jelentése Kecskemét th. város gyümölcsértékesítő és szeszfőző vállalatának vizsgálatáról (a továbbiakban: Jelentés). 3. p.

8 A pálinkagyártási engedélyekre vonatkozóan lásd a m. kir. pénzügyminiszter 58 736/1917., 145 679/II-1926. és 156 500/1931. számú rendeleteit.

9 MNL BKML IV. 1903. a. Kecskemét Város Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek (a továbbiakban: IV. 1903. a.). 1917. július 31-ei közgyűlés jegyzőkönyve. 198–200. p.

szőlőtörköly feldolgozását végző üzem szeptember 1-jén kezdte meg működését, cégbírósági bejegyzése október 30-án történt meg „Kecskemét th. város központi szeszfőzdéje” szöveggel, amely a következő év tavaszától „Kecskemét th. város gyümölcsértékesítő és központi szeszfőző vállalat” elnevezésre módosult.¹⁰ A miniszter által kiadott engedély kötelezte a központi szeszfőzde vállalkozóját, hogy a Kecskemét város területéről beszállított és szeszfőzésre, valamint szilvaíz készítésére alkalmas összes szilvát, szilvacefrét, szőlőtörkölyt és borseprőt szabott áron, készpénzért megvásárolja és szeszfőzésre, szilvaíz vagy aszalt szilva, a kifőzött szőlőtörkölyt, illetve a borseprőt pedig borkó, takarmány és olaj készítésére használja fel. A város házi kezelésében működő vállalkozás kezdetben igen eredményesen működött. A szeszfőzde nyeresége a zárszámadások adatai szerint 1918-ban meghaladta a 11 ezer, öt évvel később pedig már a 4 millió koronát, amely a pénzromlás ellenére is figyelemre méltó növekedés volt. A pálinkaértékesítési lehetőségek szűkülése miatt azonban a megtermelt profit 1928-ra a töredékére esett vissza, amely így nem érte el a kétszáz pengőt sem. A következő évben a társulati adó drasztikus növekedése okozott negatív eredményt a gazdálkodásban. A kibontakozó gazdasági válság következtében 1931-ben a szeszfőzde vesztesége pedig már meghaladta a 30 ezer koronát. A három egymást követő veszteséges év után a szintén nehéz gazdasági helyzetben lévő város a szeszfőzdet illetően választút elé érkezett. A gyümölcsstermelők érdekeire tekintettel az illetékes körök végül az üzem bezárása helyett annak bérbeadásáról döntöttek. A bérfőzési szerződés megkötésére az eredményes tárgyalásokat követően 1931. augusztus 4-én a „Sigmund Testvérek utóda Neumann Gyula” nevű szegedi céggel került sor. A kontraktus értelmében a vállalkozó a termelt szilvapálinka 2,5, a törköly 3,5%-át köteles volt a város részére készpénzben vagy természetben megtéríteni. A többi haszon ezenfelül ugyan a bérfőzöt illette, de emellett a termelési és fenntartási költségek is a céget terhelték. Ez a megállapodás két évig, 1933. augusztus 31-ig volt hatályban. Kecskemét városa az év szeptember 1-jétől alkalmaztatási szerződés keretében Führer Izidort bízta meg az üzem kereskedelmi vezetésével. Az üzem legprospérálóbb időszakának nyitánya innentől datálható.¹¹

A kecskeméti barackpálinka világhódító útja

Közismert, hogy a kecskeméti barackpálinka nemzetközi hírnevének kezdetét az angol trónörökös, Edward walesi herceg, a későbbi VIII. Edward 1935-ös budapesti látogatásától számíthatjuk. A beszámolókból tudjuk, hogy a Duna Palotában néhány napra megszállt fejedelmi vendéget a szálloda vezetősége a kecskeméti városi szeszfőzde 1926-os évjáratú barackpálinkájával megtöltött palackkal várta, s a vendég a párlat iránti elragadtatásának rögtön hangot is

10 MNL BKML IV. 1903. g. Jelentés, 2. p.

11 Kecskemét központi szeszfőzdéjéről I. részletesebben: Gyenesei József: *A kecskeméti központi szeszfőző vállalat 1936. évi belső ellenőrzése*. In: *Ingenia et studia*. Tanulmányok a 80 esztendőös Iványosi-Szabó Tibor tiszteletére. Szerk. Gyenesei József. Kecskemét, 2013. 80–92. p.

adott.¹² Természetesen a kecskeméti barackpálinka a walesi herceg látogatása előtt is kiváló minőségű készítmény volt, világhódító útjára azonban csak az említett királyi vizitet követően indult el. Mindez nagyban a kecskeméti szeszfőzde élelmes vezetőjének, Führer Izidornak volt köszönhető, aki jó üzleti érzékkel felismerte és kihasználta a walesi herceg látogatásában rejlő kiváló reklámlehetőséget, és előzetesen gondoskodott róla, hogy az ominózus nedű eljusson Edward herceg asztalára. Götz Imre, a Bács-Kiskun Megyei Szesz- és Szikvízipari Vállalat igazgatója a kecskeméti barackpálinka történetéről írt 1971-es jelentésében a fenti epizódra is kitért. Führer Izidor, miután értesült a herceg várható érkezéséről: „barackpálinka mintakollekciókat készítettett az üzem palackozójában, s azokat Budapestre szállította fel. Ott egy tucat csinos és angolul is beszélő, színháznál és revüknél stálistáló lányt, magas díjazás mellett megbízott azzal, hogy egy-egy mintakollekcióval látogassák Budapest éjjeli szórakozóhelyeit, magyaros népviseletbe öltözve.”¹³

Führer Izidor édesapja mellett sajátította el a pálinkafőző szakma fortélyait, ennek köszönhetően már fiatalkorában országos hírnévre tett szert. Kiss Endre polgármester 1936-ban elrendelte a városi üzemek, így köztük a szeszfőzde gazdálkodásának átfogó vizsgálatát is. Az erről készült jelentés röviden így jellemezte az igazgatót: „...Führer Izidor feltétlenül rendelkezik mindazon kellékekkel, melyek egy szeszfőzde technikai és üzleti vezetéséhez megkívánatnak. A pálinkafőzés legaprólékosabb szakkérdéseinek birtokában, különösen üzleti mozgékonyága, az adott helyzetek gyors és világos áttekintése és felhasználása, s főleg a barackpálinka érdekében kifejtett szinte amerikai méretű propagandája azok a tényezők, amelyek őt jellemzik. [Führer] a pálinkaszakmában egyike a legnagyobb szaktekintély[ek]nek és ahogy mondják, a vagyion őt annyira nem érdekli, mint a hírnév és az alkotni vágyás.”¹⁴

A királyi fő elutazását követően a barackpálinka hazai és külhoni népszerűségének növekedéséről, valamint a megrendelések számának tömeges megugrásáról cikkezett a sajtó. Ahogy a *Kecskeméti Közlöny* fogalmazott: „A velszi herceg divatba hozta a kecskeméti barackpálinkát.”¹⁵ A párlat rövid időn belül kapható volt Európa szinte valamennyi országában, sőt az Egyesült Államokban és a Távol-Keleten is.¹⁶ Az 1936-os bayreuth-i Liszt-ünnepségeken vendégszereplő magyar operaházi társulat tagjai kecskeméti barackpálinkával kedveskedtek vendéglátóiknak.¹⁷ Ebből a párlatból rendelt a maga számára az emigrációban élő etióp

12 Gyenesei József: *A kecskeméti barackpálinka és Edward walesi herceg 1935-ös budapesti látogatása.* = *Múltbanéző* 4. szám Internet: http://bacs-kiskun-leveltar.hu/V3/SP07_mbn/Tanulmanyok/gyjo-03t-1.html (2018. április 15.)

13 MNL BKML XXIII. 8. a. A Bács-Kiskun Megyei VB Mezőgazdasági Osztályának iratai. Általános iratok (továbbiakban: XXIII. 8. a.). 17 474/1971.

14 MNL BKML IV. 1903. g. Jelentés, 77. p.

15 A velszi herceg divatba hozta a kecskeméti barackpálinkát. = *Kecskeméti Közlöny* (továbbiakban: KK), 1935. febr. 26. 1. p.

16 Nemzetközi márka a barackpálinka. = KK, 1935. aug. 3. 1. p.

17 MNL BKML IV. 1910. n. Kecskemét Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Polgármesteri félhivatalos levelezés (továbbiakban: IV. 1910. n.). 1936/47.

császár is, elismerően nyilatkozott róla Roosevelt amerikai elnök is.¹⁸ A pálinka jelen volt a korszak számos jelentős eseményén, így például Zogu albán király esküvőjén.¹⁹ A kecskeméti barackpálinka felhasználásával készült Puszta koktél receptje eljutott az angol királyi udvarba.²⁰ Gyöngyösi S. Oszkár zeneszerzőt pedig a walesi csárdás megkomponálására ihlette a nedű, amely a párlattal ellentétben talán nem volt műretek, de jól kifejezte a barackpálinka körüli felfokozott hangulatot: „*Barack! Barack! Barack! Fénylő arany sárga. A pálinkájának sehol nincsen párja! Hogyha iszom Berci! Szegény vagyok mégis! Azt hiszem a walesi herceg vagyok én is.*”²¹

A „bárack” az 1935-ös szezonban – a korabeli újságok szóhasználatát idézve – hivatalos tényező lett a hazai idegenforgalomban. Az IBUSZ vezérigazgatója ugyanis elrendelte, hogy a fővárosban tartózkodó külföldi turisták számára szervezett esti és éjszakai autókörséták alkalmával a mulatókban és a kávéházakban a pincérek kérés nélkül, gratíszként szolgáljanak fel a vendégeknek egy színültig telt pohárnyi „fejedelmi italt”, ahogy a barackpálinkát az idő tájt Budapesten emlegették.²² Egyedüli akadályt talán csak a vasárnapi részleges szesztilalom jelentett, amelynek felfüggesztését a barackpálinkára tekintettel a jogalkotó is fontolóra vette.²³ A barackpálinka a pusztai romantika teljes eszköztárát felvonultató Bugac ázsióját is tovább növelte az egyre nagyobb számban ideérkező látogatók előtt.

Vélhetően a trónörökös közbenjárásának köszönhetően, külföldről egyedüli termékként a kecskeméti barackpálinka meghívást nyert a *Daily Mail* 1935 tavaszán megrendezett londoni „Ideális otthon” kiállítására. Ennek apropóján Kiss Endre, Kecskemét város polgármestere a speciális töltésűnek mondott 1926-os évjáratból ajánlott fel néhány palacknyit a walesi hercegnek és Lord Rothermere-nek, akik azt nagy örömmel elfogadták: „*Ennek a barackpálinkának a kiváló minősége már régóta jól ismert előttem, és azok a barátaim, akik megízlelték, egyaránt el voltak ragadtatva annak kiválóságától és illatától*” – írta a Lord köszönőlevelében.²⁴

A nagykőrösi búfelejtő és a kecskeméti barackpálinka

A kecskeméti barackpálinka viharos gyorsaságú sikere a kortársak közül sokakat töltött el jogos irigységgel, így többek között a szomszédos nagykőrösieket is, akik maguk is kísérletet tettek saját brandjük megalkotására: „*A héten megszületett Nagykőrösnek szép jövőre érdemes új specialitása a »Nagykőrösi búfelejtő«.* Sietünk meg-

18 Egy láda „bárack”-ot rendelt a négus. = KK, 1936. szept. 1. 1. p.; A kecskeméti „bárack” Roosevelt asztalán. = KK, 1937. febr. 17. 2. p.

19 Kecskeméti barackpálinka Zogu albán király esküvői lakomáján. = KK, 1938. ápr. 17. 5. p.

20 A kecskeméti barackpálinkával készült „Puszta-coctail” receptje az angol királyi udvarban. = KK, 1936. szept. 29. 1. p.

21 MNL BKML IV. 1910. n. 1936/23.

22 Egy pohár barackpálinka... = KK, 1935. márc. 31. 4. p.

23 Nemzetközi márka a barackpálinka. = KK, 1935. aug. 3. 1. p.

24 Rothermere Lord meleg hangú levélben köszönte meg Kiss Endre polgármesternek a barackpálinka-küldeményt. = KK, 1935. máj. 12. 1. p.

jegyezni, hogy ez a legújabb kőrösi produktum, ami a kecskeméti »hírös« barackpálinka sikerének hatása alatt, illetőleg a siker fölötti fájdalomosan melázó nagykőrösi ember koponyájából pattant ki, – nem bor. Nem is koktél, hanem annál is jobb. Afféle gyógyítóka, mint a pécsiek mecseki »waidmeister« párlata. Szüelőapja Fenyves István drogista, akit, mint mondja, szinte elkésztette a kecskeméti barackpálinka sikere. – Miért ne lehetne nekünk kőrösieknak is egy ehhez hasonló, vagy tán' még jobb itókánk – mondja a népszerű Pista bácsi. – Így született meg bennem a gondolat, hogy izre és zamatra, valamint tartalomra a kecskemétinél egy szikrával sem gyengébb (hanem jobb!) kőrösi barackpárlatból speciális tojásos vegyítéssel olyan ital különlegességet kreáljak, amely részben fölveheti a versenyt más városok nevezetességével, részben pedig propagandát csinál a kőrösi baracknak. – A jövő héten elkészül az öt decis üvegek művészi címkéje a városháza tornyával, melyet Harczy István festőművész tervezett, s ezután forgalomba is hozom. Megkóstoltuk a legújabb kőrösi specialitást. Mit mondjuk erről a »konty alá« való nemes barackpárlat kompozícióról? Azt, amit a híres fővárosi kenyérüzem hirdet: »Előbb kóstolja meg, és azután beszéljen.« Ha a kecskeméti barack világhírű lett, az izre és finomsága miatt még a »Nagykőrösi búfelejtő« is felviheti a táborszernagyi rangig.”²⁵

A hamisítások

A kecskeméti barackpálinka széles körű ismertségének azonban hamarosan megmutatkoztak az árnyoldalai is. A keresletet kihasználva sokan megpróbálkoztak a termék leutánzásával. A piacot szinte pillanatok alatt ellepték a „valódi kecskeméti barackpálinka”, a „kecskeméti juhász” és a „valódi kajszai” védjegyű pálinkák. Ezek a párlatok a legkülönbözőbb minőségűek voltak, de abban megegyeztek, hogy kevés közük volt Kecskeméthez. Jellemzőjük volt az is, hogy dömpingáron árasztották el velük a piacot. Ezek a készítmények természetesen mindenre alkalmasak voltak, csak arra nem, hogy a valódi kecskeméti barackpálinka világhírnevét öregbítsék. „Ma már barackpálinka néven drága pénzért olyan összekotyvasztott hamisítványokat szolgáltatnak fel némely helyen, hogy ez a barackpálinka jó hírnevét hamarosan teljesen le fogja rontani. Ezt pedig mindenképpen meg kell akadályozni. Az illetékes hatóságok kötelessége meggátolni, hogy a barackból főtt jó hírnevű pálinka helyett mindenféle lötytyöt árusíthassanak” – írta felháborodva a Kecskeméti Közlöny publicistája.²⁶

A párlat hamisítására külföldön is akadt példa, amint azt az alábbi baráti levél is tanúsít, amelyet a hollandiai magyar követség vezetője írt Kiss Endre polgármesternek: „Jelen soraimnak célja, hogy nagybecsű figyelmedet felhívjam egy eléggé sajnálatos tényre. Figyelmeztetek rá ugyanis itt, hogy a »Wilmerinck & Müller« amszterdami cég a kecskeméti városi szeszfőzde címkéjével és pecsétjével ellátott üvegekben oly rossz minőségű barackpálinkát hoz forgalomba, amely csak rontja annak hírnevét. Magamnak alkalmam volt azt megkóstolni, az legfeljebb Törköly lehet, vagy azzal felhígítva. Az üveg formájáról ítélve azt gondolom, ók bizonyára hordóban kapják Kecskemétről,

25 A kecskeméti „bárack” és a kőrösi „búfelejtő”. = KK, 1938. márc. 8. 3. p.

26 Napirenden: a barackpálinka-hamisítás. = KK, 1938. febr. 22. 5. p.

s itt lesz üvegebe öntve és címkével ellátva. Ez esetben az itteni cég manipulál meg nem engedett módon.”²⁷

Kísérlet a barackpálinka jogi védelmére

A további visszaélések megakadályozása, illetve azok visszaszorítása érdekében Kecskemét polgármestere számos intézkedést tett. A városvezetés kezdetben az árucímkézés és a védjegyezés adta lehetőségekkel élt, de a kérdést igyekezett országos szintű szabályozással hathatósan rendezni, ezért a polgármester 1935 nyarán levélben kérte a földművelésügyi minisztertől a kecskeméti barackpálinka márkázásának elrendelését. Kiss Endre megkeresésében szorgalmazta, hogy kémiai vizsgálat útján kerüljenek megállapításra azok a legminimálisabb követelmények, amelyek a „*tisztességes barackpálinkának elengedhetetlen követelményei*”.²⁸ Egyidejűleg a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarához is védelemért folyamodott, kérve a nagytekintélyű szervtől annak megállapítását, hogy kecskeméti barackpálinka elnevezés alatt csak a kecskeméti barackból, Kecskeméten lepárolt pálinka legyen forgalomba hozható.

Az ügyben a városra nézve kedvező, de csupán elvi jellegű döntés született a kamara 1936. március 28-i ülésén: „*A kamara Juryje a maga részéről a jövőre nézve [...] elismeri Kecskemét városának ama jogát, hogy igénybe vegye mindazokat a törvényes eszközöket, amelyek alkalmasak arra, hogy a kecskeméti barack eredetiségét hatósági felügyelettel ellenőrizzék és az abból készült pálinkát együttes védjeggyel, zárócímkékkel, plombákkal, stb., a legmegfelelőbb külsőben hirdessék, sőt ezen túlmenően az áru magyar jellegét, nemzeti értékét kiemelhessék. Ezen előnyök egyenjogú élvezetétől azonban természetesen nem foszthatók meg azok a versenyvállalatok sem, amelyek árujukat azonos feltételek mellett állítják elő. [...] a Jury feltétlenül kívánatosnak tartja, hogy a hatósági ellenőrzés az áru országos nagy jelentőségére való tekintettel, oly szakbizottság igénybevételével történjék, amely az egyenlő elbánás elvét biztosítja és semminő irányban nem korlátozza a kecskeméti baracknak magyar vállalatok által Kecskemét th. város politikai területén történő szabad és versenyképesség teljes biztosítása mellett történő lepárlását.*”²⁹

A kamara üléséről a szegediek napilapja, a *Délmagyarország* is beszámolt, amely mindenekelőtt azt emelte ki, hogy a testület előtt maga a polgármester képviselte a város ügyét. Az erről szóló híradást azért is érdemes viszonylag teljes terjedelmében idézni, mert a cikkből plasztikusan kirajzolódik, hogy pontosan mit is jelentett a barack Kecskemét számára abban az időben: „*A régi idők polgármestereit, ilyen és hasonló ügyek elintézésével nem terhelte az élet. A régi idők polgármesterei legtöbb dolgukat csendesen csibukozva intézhették el, kevesebb munka és a reprezentációnak kevesebb kötelessége tette ki a régi polgármesterek hivatali tevékenységének és elfoglaltságának körét. Néha elnökölni kellett és néha befogatni a négyest... Ma egy vidéki város polgármesterének többet kell a miniszterrel tárgyalni, mint ahányszor*

27 MNL BKML IV. 1910. n. 1936/32.

28 MNL BKML IV. 1910. a. Kecskemét Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki iratok (továbbiakban: IV. 1910. a.) 61/1935.

29 Kecskemét győzött a barackpálinka-háború első nagy ütközetében. = KK, 1936. márc. 29. 1–2. p.

azelőtt miniszteri tanácsosokkal kellett összejönnie. [...] A régi időkben gazdasági problémák nem érdekelték a közigazgatást. [...] De ma? A kecskeméti barackpálinka a közigazgatás fontos kérdésévé vált, mert egy városi polgárság elfoglaltsága, keresete, munkája és jövedelme van vele összefüggésben. A kecskeméti barackpálinka világhírnevének ügyét a kecskeméti polgármester városi ügynek tekintette és helyes elintézésének biztosítására a maga személyének és állásának tekintélyét is felhasználta. Ha a magyar miniszterelnök azt mondta, hogy a Magyarországon termelt javak első ügynökének tartja magát, akkor a magyar városok közigazgatásai és közigazgatásának vezetői sem tagadhatják azt a feladatot, hogy propagálói, védelmezői, ügyvédei legyenek annak a termelvénynek és annak a produktumnak, mely városaik polgársága számára a kenyeret, a forgalmat és vásárlóképességét jelenti. [...] A kecskeméti polgármester, aki elmegy a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarában védeni városa pálinkájának érdekét és márkáját, úgy tűnik fel, mintha szimbóluma volna a mai közigazgatási tisztviselőnek. Pontosan reagáló érzék a szükségletek iránt s minden vonatkozásban tökéletes harci felkészültség a kívánatos intézkedések és elhatározások kiküzdésére, a kereskedői szellemnek és közjogi méltóságnak szerencsés összetalálkozása, – mindez feltétele a polgármesteri tisztség hibátlan betöltésének. És sokszor a felkészültségen múlik a város élete vagy halála.”³⁰

A Pesti Hírlap 1936. január 12-i számának vezércikkében nem kisebb személyiség, mint Herczeg Ferenc, a Horthy-korszak legnépszerűbb írója is méltatta a kecskeméti barackpálinkát: „A gyümölcskertészet mellékterméke a gyümölcsszesz. A magyar párlatok közül a barack világhírré tett szert és igen jellemző, hogy ez tulajdonképpen a mi tudunk nélkül történt, sőt maga az immár letagadhatatlan tény idehaza derűs meglepetést is okozott. Ezt a pálinkát Magyarországon a háborús években kapták fel, mikor a holland és francia likőrök behozatala akadályokba ütközött. Ezúttal azonban a hadipótlék különbnek bizonyult a békeárúnál. Ezt mi magunk talán el sem hittük volna, ha időközben meg nem történik az a nevezetes dolog, hogy a nyugati nemzetek ízlése mindjobbán elfordul a vegyi konyhákban kotyvasztott, cukrozott és illatosított likőröktől. Az ízlésbeli változás együtt jár a mai nemzedék gondolkodásának és életszokásainak átalakulásával és ezért véglegesnek is vehetjük.”³¹

Az író az elismeréssel egy időben a barackpálinka jogi védelmének szükségesége mellett is szót emelt: „A Barack most tart pályafutása elején, további sorsa attól függ, sikerül-e megvédenünk kialakuló jó hírét. Úgy gondoljuk, állandó állami felügyelet alatt kell tartani a forgalomba kerülő gyümölcspárlatokat.”³²

Vélhetően a kérelmezett miniszteri jogalkotás elmaradása miatt a polgármester – más kínálózó eszköz hiányában – a következő év elején egy szabályrendelet-tervezetet terjesztett a közgyűlés elé: „A kecskeméti barackpálinka kiváló minősége, a forgalomba hozatal ötletessége és hatékony hírszolgálatja minden vonalon nyilvánvalóvá tette ennek a kiváló magyar terméknek nemzeti értékét. Újabban a magyar sajtó igen élénken foglalkozik a barackpálinka kérdésével. Sajnálatos tény, hogy a piacon a kecskeméti barackpálinka olyan tömege és minősége jelent meg, amely kizárja annak kecskeméti barackból való származását. Ez a tömegáru veszélyezteti a kecskeméti barack-

30 A hétről. = KK, 1936. ápr. 5. 3. p.

31 Magyar pálinka. = Pesti Hírlap 1936. jan. 12. 1. p.

32 Uo.

*pálinka értékesíthetőségi lehetőségét és féltő, hogy hírnevét is le fogja rontani.*³³ Az elfogadott szabályrendelet kimondta, hogy kecskeméti barackpálinka elnevezés alatt csak a város területén beszerzett kajszi-, rózsza- vagy sárgabarackból, Kecskemét területén, lepárlás útján, minden idegen anyag hozzáadása nélkül előállított pálinkát lehet forgalomba hozni, amelyet az értékesítés megkezdése előtt a polgármesteri hivatalnak bejelentettek. A város fenntartotta magának a jogot, hogy a silányabb minőségűnek ítélt pálinka esetében a forgalmazás feltételéül szabott zárjegyek kiszolgáltatását megtagadja. A visszautasított termelő az Országos M. Kir. Chémiai Intézet és Központi Vegykísérleti Állomás felülvizsgálatát kérhette jogorvoslat gyanánt.³⁴

A város barackpálinkájának márkázására készült szabályrendeletet a felettes hatóság végül nem hagyta jóvá. A belügyminiszter az elutasítást azzal indokolta, hogy a rendeletben szabályozott kérdés nem önkormányzati hatáskörbe tartozik, mindamellert elismerte a kecskeméti barackpálinka jogi védelmének szükségességét, ennek megvalósítására a földművelésügyi miniszter által kibocsátandó rendeletet ítélte célravezetőnek.³⁵

Az első „bárack”-per

Csak az érdekeltek tudhatták, hogy amikor a törvényhatósági bizottság ünnepélyes keretek között elfogadta a kecskeméti barackpálinka védelméről szóló szabályrendeletét, annak gyakorlati alkalmazása már folyamatban volt. A Központi Szeszfőzde ugyanis 1936 elején keresetet nyújtott be a Budapesti Királyi Törvényszéknél a Zwack J. és Társai Likőr-, Rum- és Konyakgyár ellen a „valódi kecskeméti barackpálinka” elnevezés jogosulatlan használata miatt.³⁶ A kereset szerint a Zwack-gyár 1935 tavaszán „valódi kecskeméti barackpálinka” névvel gyártmányokat hozott forgalomba, amelyeket nem Kecskeméten termelt gyümölcsből és nem Kecskeméten állítottak elő. A gyár ezzel jogosulatlan előnyhöz jutott, mert kihasználta a kecskeméti márka világhírességét, így közvetlenül jelentősen megkárosította a város szeszfőzdéjét, amely nagy összegeket áldozott a márka bevezetésére, közvetve pedig rendkívüli kárt okozott Kecskemét termelő közönségének. A város beadványában azzal is érvelt, hogy a cég megakadályozta, hogy a városi szeszfőzde olyan árat érhessen el, amely mellett megtérülhetett volna a propagandára fordított összeg. A visszaélés pedig azért váltott ki igen súlyos hatást, mert az 1935. évi elemi csapások következtében az alapanyag-utánpótlást igen magas áron tudta beszerezni a városi szeszfőzde. Kecskemét a keresetben 25 ezer pengő vagyoni és 1 pengő nem vagyoni kár megítélését kérte. Ezenkívül ideiglenes intézkedést, hogy a bíróság a per jogerős befejezéséig tiltsa

33 MNL BKML IV. 1903. a. 1936. január 30-i ülés jegyzőkönyve.

34 Uo. 15–16. p.

35 A kecskeméti barackpálinka védelméért erőteljes akciót indít a város. = KK, 1937. ápr. 30. 5. p.

36 A Budapesti Királyi Törvényszéken 13 P 30614 főljstromszámmon letárgyalt ügy periratai sajnos nem maradtak fenn, arról csupán a segédkönyvi bejegyzések tanúskodnak. L. Budapest Főváros Levéltára Budapesti Királyi Törvényszék. Polgári peres iratok. Mutató 1936 S-ZS.

el a Zwack-céget attól, hogy a „valódi kecskeméti barackpálinka” elnevezés alatt hozzon forgalomba nem kecskeméti termékből előállított pálinkát.³⁷

Válaszként a Zwack-cég is támadásba lendült, és beperelte Kecskemét városát a Kecskeméti Királyi Törvényszék előtt tisztességtelen verseny címén.³⁸ A cég álláspontja ugyanis az volt, hogy a barackpálinka-termelésben a város monopolhelyzetet kíván a maga számára teremteni, amely azonban jogsértő. Követelték, hogy amíg Führer Izidor a városi szeszfőzde üzemeltetője, a barackpálinkás üvegeken ne szerepeljen a „Kecskemét th. város” megjelölés, és kerüljön le a polgármesteri aláírás is. Kérték, hogy tiltsák el a várost a „kizárólag barackból készült” megjelöléstől, mert abba más anyagokat is belevegyítenek. A kereset kikézésítésére és a tárgyalás kitűzésére azonban nem került sor, ugyanis a felperesek táviratban kérték a bíróságtól, hogy egyelőre ne intézkedjen.³⁹

„Kecskeméti vagy pedig Zwack-féle barackpálinkát ivott a velszi herceg Budapesten?” – tette fel a kérdést alig egy hónappal később a *Kecskeméti Közlöny*, ugyanis az 1936. április végén mégis megindított eljárás perfelvételi tárgyalásán a budapesti cég képviselői azt állították, hogy a walesi herceg magyarországi tartózkodása során nem kecskeméti, hanem Zwack-féle barackpálinkát ivott. Ennek az állításnak némileg ugyan ellentmond az a levél, amelyet a Duna Palota vezérigazgatója írt a Kecskeméti Idegenforgalmi Irodának még 1935 februárjában, amelyben arról tájékoztatta a hivatal munkatársait, hogy a hercegnek szánt küldeményt megkapta és azt az érintettnek át is adta, aki ezt köszönettel elfogadta.⁴⁰ Igaz, az üzenetben nevesített formában nem esik szó a kecskeméti barackpálinkáról, de a sajtóhíradások Kecskemét ajándékként a városi szeszfőzde készítményét nevezik meg. Mindezt persze aligha fogadhatjuk el perdöntő bizonyítékként az ügyben, de mindenesetre alkalmas arra, hogy kételyeket ébresszen az emberben. Arról, hogy ebben a napjainkból szemlélve is igen kényes kérdésben és a felek közt fennálló egyéb vitás pontokban végül miként foglaltak állást a jogszolgáltatás képviselői, sajnos, nincs tudomásunk, mivel az ügyek végkimenetelét a levéltári források hiányossága miatt nem ismerjük. A témában addig rendkívül informatív kecskeméti sajtó pedig az eljárásokkal kapcsolatban, a továbbiakban egy sort sem közölt, de ennek okait csak találgatni lehet. Véletlen egybeesés vagy sem, de ettől az időszaktól kezdődően a kecskeméti barackpálinkával kapcsolatos más jellegű híradások is egyre ritkábbá váltak, a harmincas évek végére pedig szinte el is tűntek.

A központi szeszfőzde további története

A harmincas évek végén meginduló, és a magyarországi zsidóságot hátrányosan érintő hazai jogszabály-alkotási dömping negatív hatásai a központi

37 Az első „bárack”-per. = KK, 1936. febr. 2. 2. p.

38 A Kecskeméti Királyi Törvényszék iratai a második világháború során megsemmisültek, így ennek az eljárásnak sem ismerjük valamennyi részletét.

39 Bonyolódik a „barackpör”. = KK, 1936. márc. 25. 1. p.

40 MNL BKML IV. 1910. a. 30/1935.

szeszfőzde esetében is éreztették hatásukat. A kecskeméti városi hatóság ugyanis 1939 őszén megvonta a szeszfőzde iparjogosítványát az üzemben tartó Führer Izidortól, annak zsidó származása miatt. A városvezetés azonban egyúttal kártérítés megfizetését is kilátásba helyezte Führer részére, a következő indoklással: „A város jogügyi és pénzügyi bizottsága elismeri, hogy a kecskeméti barackpálinka európai, sőt mondható világhírré szert tett neve jórészen Führer Izidor propagandamunkájának és ezzel kapcsolatos áldozatkészségének a következménye és tekintettel továbbá arra, hogy az ő költségén újjáépített városi szeszfőzde az ország legmodernebb szeszfőzdejének tekinthető és végül tekintettel arra, hogy az érvényben lévő jogszabály és bírói gyakorlat értelmében szerződés megszűnése esetén a jóhiszemű szerződő féllel szemben az eredeti állapot állítandó helyre és a város az ily szerződő féllel szemben jogtalanul nem gazdagodhatik....”⁴¹

Végül a korban igen tekintélyesnek számító 30 000 pengő összegű végkielégítést szavaztak meg a városatyák Führer Izidornak. Más kérdés, hogy a belügyminiszter és a pénzügyminiszter még két évvel később, 1941 novemberében sem tudott dönteni: kifizetheti-e Kecskemét városa Führer Izidornak a megígért összeget.⁴²

A város vezetése a háború során erősen megrongálódott, és szinte teljesen kiürített üzem igazgatását, a korábbiakhoz hasonló feltételekkel, 1945. március 1-jétől újra Führer Izidorra bízta.⁴³ A közgyűlés a döntést, egy pártközi különbizottsággal történt megállapodás alapján, egyhangúlag jóvá is hagyta. Néhány hónappal később a Kecskeméti Földigénylő Bizottság a 600/1945. M. E. rendelet alapján határozatot hozott a szeszfőzde igénybevételéről, illetve a Kecskeméti Egységes Munkás és Paraszt Szövetkezet részére történő átadásról. A döntéssel a Pestmegyei Földbirtokrendező Tanács Kecskeméti Tárgyaló Tanácsa mint felettes szerv is egyetértett. Az ügy politikai jellege miatt Führer a Kecskeméti Nemzeti Bizottsághoz fordult segítségért: „Mindkét fórum nyilvánvalóan, de köztudomásúlag, presszióra tehát szándékosan helytelenül alkalmazta az idézett rendelkezést, mely szerint egy ipari üzemet mezőgazdasági »hozzátartozó« üzemnek nyilvánítja (sic!). Mindez csak azért történik, hogy törvényes formát adjanak a kismémmizés lehetőségének, munkám eredményétől megfoszthassanak, vagy kényre-kedvre ki legyenek szolgáltatva. [...] Köztudomású, hogy a Városi Szeszfőzdet – mindenből kifosztva – politikai okoknál fogva kellett itt hagynom, illetve átadnom. Végigszenvedtem a hihetlent, kifosztva mindenből, jelentkeztem munkahelyemen, Kecskeméten és telve munkakészséggel, hozzáfogtam az építéshez. A legmélyebb demokratikus szellemtől áthatva álltam oda és hívtam életre újból az üzemet, melybe évtizedes munkát, szorgalmat, tudást, kiszámíthatatlan pénzt öltem bele. [...] Hát a múlt szelleme bujkál itt? A kultúróvilág megvetését a német fasizmus szemben éppen az váltotta ki, hogy olyan törvényeket hoztak, olyan rendeleteket alkalmaztak, melyek félretoltak dolgozó néprétegeket...”⁴⁴

41 Karsai László: *A magyarországi zsidótörvények és rendeletek, 1920–1944.* In. Századok 2004. 6. sz. 1294–1295. p.

42 Uo.

43 MNL BKML IV. 1903. a. 1945. július 31-ei közgyűlés jegyzőkönyve.

44 MNL BKML XVII. 46. A Kecskeméti Nemzeti Bizottság iratai. 177/1945.

Führert végül csak három évvel később, vélhetően egy „koncepció” ügy kapcsán tudták eltávolítani a szeszfőzde éléről. A pénzügyminiszter gazdálkodási szabálytalanságok gyanúja miatt 1948 tavaszán vizsgálatot rendelt el az üzemnél, az igazgatót pedig felmentették vezetői tisztségéből.⁴⁵ A szeszfőzde minden berendezésével, készáruival, göngyölegeivel, fűtőanyagával, valamint a barackpálinka jogaival együtt, több jogutódlást követően, a Budapesti Likőripari Vállalathoz került. A Külső Szabadság úti szeszfőzdet a hatvanas években teljes egészében leszerelték, az épületeket sokáig csak raktározásra használták, később pedig különböző szeszes áruk palackozását végezték itt. A Likőripari Vállalat évente csak igen csekély mennyiségű barackot dolgozott fel Kecskeméten a Vasút utcai szeszfőzdeben. A kecskeméti barackpálinka összeállítása, gyártása, receptúra alapján, a Budapesti Likőripari Vállalat Unicum Likőrgyárában történt.⁴⁶

Az 1970-es évek elején napirendre került, hogy kísérletet tegyenek a barackpálinka egykori renoméjának visszaállítására. A megyei szeszipari vállalat igazgatója ennek szükséges feltételeiről így tájékoztatta a helyi döntéshozókat: *„Vállalatunknak Kecskeméten nincs bor és gyümölcs szeszfőzdeje, amely pedig eleve szükséges volna szerintem a kecskeméti barackpálinka előállításához. Egy Kecskeméten létesítendő modern, az igényeket kielégítő bor és gyümölcsszeszfőzde létesítése előreláthatólag kb. 8–10 millió forintot tenne ki. Ehhez vállalatunk fejlesztési alappal nem rendelkezik. A jelentett szeszfőzde megvalósítása esetén, amennyiben a szükséges fedezet biztosítást nyerne, nélkülözhetetlen a kecskeméti barackpálinka egyedüli forgalmának biztosítása, s kizárólagos jog a címke használatához. A kecskeméti barackpálinka eredeti hírnevének visszaállítása legalább 3-4 évi különböző munkát kívánna meg. A jelentett szeszfőzde feldolgozó kapacitása kb. napi 2 ½ –3 vagon gyümölcs feldolgozására volna képes, a szeszfőzdebe befektetett összeg visszatérülése számításom szerint 3-tól 5 év alatt történne meg, megfelelő, költségeket kevésbé kímélő hathatós propaganda mellett. Számításba szükséges venni azt, hogy kifogástalan minőségű barackpálinka zökkenőmentes forgalomba hozásához szükségesnek tartanám azt, hogy az üzem állandóan 2-3 millió forintos barackpálinka készlettel rendelkezzen, minőségi kívánalmak, az egyöntetűség folyamatos biztosítása érdekében.”⁴⁷*

A valódi kecskeméti barackpálinka

Vajon milyen mesterfogásokat, speciális technikákat alkalmaztak a barackpálinka készítése során, amelyeknek ezt a ragyogó pályafutást köszönhette az ital? Vagy csupán derék mesteremberek lelkiismeretes alkotásáról, egy igazi kézműves termékről van szó? Ilyen és ehhez hasonló kérdések merülhetnek fel az eddig leírtak nyomán az Olvasóban. A levéltári források részben a fenti kételyek eloszlatásában is segítenek, ugyanis az 1936-os vizsgálat során az ellenőri jelentés röviden kitért a barackpálinkával kapcsolatos üzemi folyamatokra is. Ebből kiderül, hogy a vállalat a termék hírnevének megőrzése érdekében a gyümölcs-

45 Fegyelmi vizsgálat indult több szeszgyedárusági vezető ellen. = Népszava, 1948. ápr. 10. 3. p.

46 MNL BKML XXIII. 8. a. 17474/1971.

47 Uo.

beszerzés során alapanyagként csak egészséges barackot vásárolt fel, amelyet még az átvételt követően is szortíroztak. Cefrőzés előtt a barackok egy részéből a magvakat eltávolították, másik részükben viszont bennhagyták a magokat azok zamattartalma miatt. Az ily módon előkészített barackot ezt követően alaposan kitisztított hordókba vagy cementkamrákba helyezték. A gyümölcs erjedésének gyorsítására a vállalat egy külön erre a célra kitenyészített gombafajtát alkalmazott. A megfelelően kierjedt cefrét sárréteggel zárták le légmentesen, amelyet a főzés során rézüstbe helyeztek. A főzés alatt kivált alkoholpára a hűtőhengerbe kerülve csapódott le és vált cseppfolyóssá. Az így létrehozott alszeszt kéziszivattyú segítségével a finomítókészülékbe juttatták, ahol az összes kellemetlen ízű és szagú olaj, illetve melléktermék kiválasztódott. A kész pálinkát először egy tartályba, onnan pedig egy fakádba, vagy közvetlenül a hordókba vezették. A finomítás megismétlésére abban az esetben került csak sor, ha a végtermék szeszfokát növelni kívánták. A barackpálinka a hordóban történt egyéves érlelése során szabadult meg karcos, kesernyős íztől, és nyerte el jellegzetes, közkedvelt, finom zamatát, valamint világossárga színét. Az ellenőrzés során a vizsgálatot végzők rábukkantak a szeszfőzde pincéjében egy magasfeszültségű árammal működő készülékre, amelynek segítségével az üzem az érlelési folyamatok idejét néhány hétre le tudta szorítani. Az így előállított pálinkát azonban csak keverésre használta fel a cég.⁴⁸

Eredetileg a kecskeméti barackpálinka 1, 0,7, 0,5 és 0,35 literes, golyvás nyakú üvegben nyert palackozást, az ismert, tanácsházát ábrázoló főcímkével, nyakcímkével, s a palackot parafadugóval, valamint kupakkal zárták le. A kupak teteje dombornyomással készített kecskét ábrázolt. Töltése, címkézése kizárólag kézi erővel történt, majd minden egyes üveget a palackozási műveletek után szigorúan külön is ellenőriztek. Nagy figyelmet fordítottak a barackpálinka alkoholtartalmára, amely pontosan 44% volt, annak színére, szűrésére, mivel annak úgy a palackban, mint pohárba kiöntve csillognia kellett. A palackozott áru felbontásakor barackillaton kívül mást nem lehetett észlelni, kellemetlen szagot, mellékillatot nem lehetett érezni.⁴⁹

„Kétségtelen tény az – írta Götz Imre szakemberként az 1971-es jelentésében –, hogy az eredeti kecskeméti barackpálinka minősége külön extra klasszist képviselt, és ma ilyen áru nem kerül forgalomba.”⁵⁰ Mindezt nekünk, a ma emberének – akinek nem adatott meg, hogy ezt a történelmi italt megízlelhesse – jóleső érzéssel kell elfogadnunk.

48 MNL BKML IV. 1903. g. Jelentés, 71–73. p.

49 MNL BKML XXIII. 8. a. 17 474/1971.

50 Uo.

Kedves Olvasónk!

Tájékoztatjuk, hogy a *Forrás* teljes archívuma, 1969-től egészen napjainkig elérhető a Hungaricana adatbázisában. Az összes megjelent szám teljes szövege kereshető és kutatható formában mindenki számára ingyenesen hozzáférhető a https://library.hungaricana.hu/hu/collection/irodalmilapok_forras/ címen.

* * *

E számunk vendégszerkesztője Rigó Róbert.

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

NYOMDA K E T K E C S K E M É T

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelentetését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap